

ЛОКОТА О. П.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

АБРЕВІАЦІЯ ЯК ОСОБЛИВИЙ СПОСІБ УТВОРЕННЯ ТЕРМІНІВ У ТУРЕЦЬКОМУ ДИПЛОМАТИЧНОГО ДИСКУРСІ

Стаття присвячена проблемі аббревіації як особливому способу утворення дипломатичних термінів, розглядаються ініціальні аббревіатури, що з'явилися у турецькій мові у другій половині ХХ – початку ХХІ сторіччя.

Ключові слова: аббревіація, ініціальна аббревіація, дипломатичні терміни, турецький дипломатичний дискурс.

Статья посвящена проблеме аббревиации как особому способу образования дипломатических терминов, рассматриваются инициальные аббревиатуры, появившиеся в турецком языке во второй половине ХХ – начале ХХІ столетия.

Ключевые слова: аббревиация, инициальная аббревиация, дипломатические термины, турецкий дипломатический дискурс.

The article is devoted to a problem of abbreviation as a special way of diplomatic terms formation, studying the initial abbreviations which appeared in Turkish language in the second half of ХХ – the beginning of ХХІ century.

Key words: abbreviation, initial abbreviation, diplomatic terms, Turkish diplomatic discourse.

Актуальність роботи визначається досить значним обсягом аббревіатурної лексики і системою моделей аббревіації в дипломатичному дискурсі сучасної турецької мови, появою великої кількості нових аббревіатур. Аналіз робіт, присвячених дослідженню специфіки дипломатичного дискурсу, показав, що питання використання аббревіатур у дипломатичній лексиці, а також їхнього порівняльного аналізу ще не одержали належного розвитку.

Мета. У даній статті досліджується аббревіація як специфічний спосіб утворення номінативних одиниць (дипломатичних термінів), проводиться аналіз ініціальних аббревіатур з погляду їхнього функціонування в сучасній мові турецького дипломатичного дискурсу.

Об'єктом дослідження в даній роботі є номінативні процеси у сучасному турецькому дипломатичному дискурсі, **предметом** – аббревіація як специфічний спосіб утворення дипломатичних термінів.

Основним джерелом **матеріалу дослідження** слугували турецькі тексти за 2006–2009 р., що належать до різних типів дискурсу (дипломатичний, політичний дискурси), а також лексикографічні матеріали.

Протягом останніх десятиліть у сучасних мовах збільшується кількість аббревіатур і зростає частота їхнього вживання, а аббревіація стає продуктивним способом словотвору. У наш час розвиток аббревіації і використання скорочених лексичних одиниць стало загальною тенденцією для багатьох мов світу, аббревіація стала досить розповсюдженим способом створення номінативних одиниць. Різні екстралінгвістичні і внутрішньомовні фактори прискорюють тенденцію до скорочення слів. Число скорочень зростає з великою швидкістю, і з'являється необхідність урахування нових аббревіатур [1:6].

Процес виникнення аббревіатурних новотворів обумовлений різноманітними факторами. Значний вплив роблять позалінгвістичні фактори: зміни у політичній і економічній сферах, соціальні зрушення (соціальний розвиток, науково-технічний прогрес). Істотний вплив роблять також екстралінгвістичні фактори, які визначають потребу в номінації цілого ряду явищ на основі вдосконалення відомих найменувань або за допомогою застосування нових способів деривації [2:197]. Основним лінгвістичним фактором, що сприяє утворенню аббревіатур, є реалізація тенденції до економії мовних засобів. Найбільш повно ця концепція була розвинена у роботах А. Мартине [3] і Е. Д. Поліванова [4].

Явище аббревіації, що веде до "спрощення формальної структури мовної одиниці", пов'язане з тенденцією до економії мовних засобів, розумових зусиль і вдосконалювання мовної форми [5:147], що відповідає загальному культурному напрямку сучасного суспільства і може бути викликано прагненням до скорочення тексту.

Андре Мартине відзначав, що хоча тенденція до економії мовних засобів є універсальною і властива будь-якій мові, реалізується вона по-різному, шляхи і швидкість її прояву залежать від типологічних характеристик самої мови [3:42].

Процес словоскладання в аббревіатурах, що діє на сучасному етапі розвитку турецької мови, представляє собою своєрідне згортання словосполучення в одне слово, все більше поширюється і відповідає потребам комунікації і економії мовних засобів вираження. У результаті відбувається створення нових типів словосполучень, які за значеннями і функціями дублюють уже функціонуючі більш складні структури і у спрощеному вигляді відтворюють їхню загальну будову, що у свою чергу приведе до збагачення і розширення вже існуючих

синтаксичних рядів. Такі більш прості конструкції можна розглядати як нові самостійні синтаксичні утворення [1:6].

У різних мовах процес абревіації виявляє як подібність, так і розходження. Процес становлення абревіатур у різних мовах має загальні риси: лексичні абревіатури походять від графічних. Однак, кожна з національних мов іде своїм власним шляхом, що обумовлений мовною структурою і приналежністю до того або іншого типу.

У словотворчих системах мов, що розрізняються граматичним ладом, абревіація займає (посідає) неоднакове місце. У турецькій мові, що відноситься до аглютинативного типу, шар абревіатурної лексики на сучасному етапі досить великий, однак він, в основному, представлений готовими формами, що запозичені з флективних мов (англійської, французької, латинської і т.д.), або запозиченими абревіатурними моделями.

У багатьох дослідженнях процес абревіації визначається як специфічний засіб словотвору, що служить для створення структурно-семантичних і стилістичних варіантів, при цьому абревіатури в процесі тривалого і регулярного вживання втрачають своє первісне стилістичне забарвлення і входять у мову як нейтральна одиниця [6:178].

Термін абревіація вживається у двох значеннях: 1) явище, пов'язане зі скороченими записами мовлення – це графічна абревіація, а самі записи – графічні скорочення, графічні абревіатури або просто абревіатури [7:36]; 2) процес, пов'язаний з виробництвом нових лексем, спосіб словотвору, у результаті якого виникають абревіатури різних видів, абревіатурні лексеми, лексичні скорочення, скорочені і складноскорочені слова.

Головною особливістю абревіатур є їхній тісний зв'язок з вихідною одиницею. "За значенням абревіатури еквівалентні словосполученням, шляхом скорочення яких вони утворені [6:274].

Абревіація відноситься до явищ семантичної конденсації, тому що похідні скорочені слова являють собою еквіваленти словосполучень, які служать для них комплексною (неоднослівною) мотивуючою основою.

Абревіація являє собою різновид морфолого-синтаксичного процесу поетапного перетворення функціонального (мовного) опису образу або предмета спочатку у багатослівне словосполучення або корелят абревіатури з наступним або одночасним перетворенням

останнього в аббревіатурне ім'я, при заміні експліцитної моделі імпліцитною. Оскільки словосполучення, як і слово, наділено номінативною здатністю, в силу своєї характеристики воно часто є виробляючою основою для нових слів – аббревіатур, які акумулюють і розвивають номінативну здатність вихідної форми [1: 8].

Аббревіатури – невід'ємні елементи сучасної мовної системи, їхня кількісна представленість у мові турецького дипломатичного дискурсу останнім часом значно збільшилась. Для утворення дипломатичних термінів у турецькій мові використовуються здебільшого ініціальні скорочення літерного і звукового характеру. Ініціальні аббревіатури утворюються з початкових літер кожного слова в складі словосполучення і у текстах пишуться прописними літерами без пробілів і розділових знаків, наприклад: ВК “Birleşik Krallık” – Велика Британія; АЕТ “Avrupa Ekonomik Toplulugu” – Європейська економічна спільнота.

Активізація цих надто економічних і семантично ємних номінативних одиниць обумовлена появою в реальній дійсності складних денотатів, що вимагають для свого позначення багатокомпонентних найменувань. Створення аббревіатур є продуктивним способом компресії багатослівних назв, як правило, це найменування різних структур, організацій [8:200], наприклад:

- АГІТ “Avrupa Güvenlik ve Isbirligi Teskilati” – Організація з безпеки та співробітництва у Європі;
- ТВММ “Türkiye Vüyük Millet Meclisi” – Парламент Туреччини;
- АІНМ “Avrupa İnsan Haklari Mahkemesi” – Європейський суд з прав людини;
- АКРМ “Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi” – Парламентської Асамблеї Ради Європи;
- ТС “Türkiye Cumhuriyeti” – *Турецька* Республіка;
- КІТ “Kamu İktisadi Teşekkülleri” – Державна економічна організація.

Існує також особливий клас ініціальних аббревіатур, які є результатом турецької транслітерації аббревіатур іншомовного походження, наприклад:

- НАТО “Kuzey Atlantik Birliği” – НАТО “North Atlantic Treaty Organization” – НАТО “Північноатлантичний союз”;
- УНО “Birlesmis Milletler Teskilati” – УНО “United Nations

Organization” - Організація Об’єднаних Націй;
– IMF “Uluslararası Para Fonu” – IMF “International Monetary Fund”
– Міжнародний валютний фонд.

При використанні запозичених з англійської мови аббревіатур, які вживаються в оригінальній формі і зберігають оригінальну орфографію, турецькі афікси, що приєднуються до цих аббревіатур, фонетично оформляються відповідно до англійської, а не турецької вимови [9; 10].

Відповідно до закону Туреччини №1353 від 01.11.1928 ('Türk harflerinin kabul ve tatbiki hakkındaki kanun'), що визначає вимову турецьких літер, у алфавіті літери вимовляються: b – бе, c – дже, ç – че, d – де і так далі. У запозичених аббревіатурах літери вимовляються як в англійській мові, під час написання і приєднання афіксів до уваги також приймається англійська вимова. Мюслюме Нарин відзначає, що в аббревіатурі терміну Uluslararası Para Fonu (Міжнародний валютний фонд) замість турецької аббревіатури UPF (ю-пе-фе) використовується англійська IMF (ай-ем-еф) – International Monetary Fund. Літери у цій аббревіатурі пишуться не за правилами турецької мови, а так як в англійській мові – IMF і вимовляються не "і-ме-фе", а "ай-ем-еф". Така ситуація складається з усіма запозиченими аббревіатурами, що вживаються в оригінальній формі, наприклад: NATO “Kuzey Atlantik birliği” – NATO “North Atlantic Treaty Organization” – НАТО “Північноатлантичний союз”; UNO “Birlesmis Milletler Teskilati” – UNO “United Nations Organization” – Організація Об’єднаних Націй і т.д. Афікси до подібних аббревіатур приєднуються також відповідно до правил не турецької, а англійської вимови: не IMF'nin (і-ме-фе-нін), а IMF'in (ай-ем-еф-ін) [10:516].

Досить часто аббревіатурні новотвори, що характеризуються номінативною і комунікативною релевантністю, вживаються у тексті без супроводу вихідних словосполучень. Наприклад:

NATO 6 gündür süren çatışmalarda, Taliban güçlerine büyük kayıp verildiğini duyurdu. Öldürülen 130 militan arasında 8 Taliban komutanı da var [12]. – Сили Талібану зазнали великих втрат в результаті 6-денних бойових дій НАТО. Серед 130 загиблих активістів 8 талібських військовокомандуючих.

У деяких випадках поряд з аббревіатурою використовується вихідне словосполучення, наприклад:

Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi (AKPM) başkanlığına gelecek

yıl bir Türk parlamenter seçilecek [13]. – Наступного року головою Парламентської Асамблеї Ради Європи оберуть турецького парламентаря.

Перспективи дослідження. Виникнення великої кількості ініціальних аббревіатур, яким властиві високочастотність, актуальність, функціональна мобільність, свідчить про релевантність даного типу лексичних одиниць і їхню комунікативно-прагматичну ефективність у сучасній мові турецького дипломатичного дискурсу.

Науковий аналіз фактичного матеріалу дозволяє зробити висновок про те, що аббревіація стає продуктивним засобом утворення дипломатичних термінів.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Ярмашевич М. А.* Универбация как разновидность аббревиации / М. А. Ярмашевич // Вестник Оренбургск. гос. ун-та / гл. ред. док. экон. наук, проф. Ковалевский В. П. – Оренбург : Изд-во ОГУ, 2003. – № 5. – С. 4–8.
2. *Касьянова Л. Ю.* Аббревиатурные новообразования в масс-медийном дискурсе / Л. Ю. Касьянова // III Междунар. науч.-практ. конф. [”Журналистика и медиаобразование–2008”], (25–27 сентября 2008 г.) / под ред. проф. А. П. Короченского. – Белгород : БелГУ, 2008. – Т. 2. – С. 196–200.
3. *Мартине А.* Механизмы фонетических изменений: проблемы диахронической фонологии / А. Мартине ; [под ред. В. А. Звегинцева ; пер. с фр. и предисл. А. А. Зализняка]. – М. : URSS, 2006. – 260 с.
4. *Поливанов Е. Д.* Избранные работы. Труды по восточному и общему языкознанию / Е. Д. Поливанов – М. : Наука, 1991. – 623 с.
5. *Общее языкознание: формы существования, функции, история языка* / [под ред. Серебренникова Б. А.]. – М. : Наука, 1970. – 597 с.
6. *Земская Е. А.* Современный русский язык. Словообразование: учебное пособие / Е. А. Земская. – М. : Флинта, 2009. – 323 с.
7. *Шанский Н. М.* Лексикология современного русского языка / Н. М. Шанский ; [предисл. Бобровой Т. А.]. – [3-е изд., перераб.]. – М. : ЛКИ, 2007. – 307 с.
8. *Касьянова Л. Ю.* Инициальная аббревиация в процессах неологизации русского языка / Л. Ю. Касьянова // Материалы международной научной конференции [”Русская академическая неография (к 40-летию научного направления)”], (23–25 октября 2006 г.). – СПб : Лема, 2006. – С. 72–75.
9. *Кайтукова Е. Г.* Способы образования турецких экономических терминов / Е. Г. Кайтукова // Вопросы тюркской филологии : Материалы Дмитриевских чтений [в надзаг. : МГУ им. М. В. Ломоносова, Ин-т стран Азии и Африки]. – М. : Академия гуманитарных исследований, 2006/ – Вып. 6. – С. 49–63.
10. *Narin Müslüme. Türkçe İktisat Terimleri Üstüne / Narin Müslüme // Türk Dili, Dil ve Edebiyat Dergisi, Sayı : 642, Haziran 2005. – S. 510–520.*
11. *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Sözlüğü* / [Ahmet Emin Dağ]. – İstanbul : Ağaç Kitabevi Yayınları, 2009. – 840 s.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

12. *CNNTürk.com*; “Taliban'la büyük çatışma: 130 ölü” 09.11.2009.
13. *Tüm gazeteler*; “AKPM'nin başkanı Türkiye'den” 01.10.2009.